

Otázka: Psychologie jako věda

Předmět: Psychologie, společenské vědy

Přidal(a): Cvrcek55

A) POJEM A PŘEDMĚT PSYCHOLOGIE

- nauka o chování a prožívání lidí, vyznávat se v sobě, v jiných lidech

Psychologie je empirická přírodně-společenská věda o člověku. Jejím předmětem je prožívání a chování jedince. Slovo psychologie má původ v řečtině (psyché = duše, logos = rozum).

Psychologie má interdisciplinární povahu - úzce se stýká jak s přírodními (antropologie, biologie), tak se společenskými vědami (filozofie, etnografie, sociologie apod.)

Úkolem psychologie je zkoumat zákonitosti a mechanismy vzniku, utváření a průběhu lidského prožívání a chování.

Úkoly a význam psychologie:

1. poznávání lidí a jejich duševních vlastností
2. působení na lidi výchovou, léčením, jejich vedením
3. uspořádání věcí a podmínek, v nichž lidé žijí
4. studium psychologie umožňuje pochopení sebe sama a jiných lidí
5. umožňuje zlepšovat činnost i způsob života
6. umožňuje lépe se orientovat v mezilidských vztazích

Prožívání

- je souhrnný název pro všechny vnitřní, subjektivní psychické procesy a stavy (vjemy, představy, emoce, rozhodování, vybavování z paměti), které tvoří celek
- je subjektivní, jedinečné a neopakovatelné
- projevuje se navenek v chování člověka
- v prožívání člověk odráží vnější svět: uvědomuje si v něm své postavení v čase, svůj životní čas a své postavení ve společnosti
- člověk si psychické procesy a stavy uvědomuje jen do určité míry, a proto můžeme rozlišit vědomé a nevědomé prožívání

tři stránky prožívání:

- poznávací stránka: přijímání podnětů smysly a jejich zpracování
- citová stránka: to, co poznáváme nebo děláme, je nám libé či nelibé
- snahová stránka: něco chceme, jednáme, dosahujeme cílů

Chování

- veškerá činnost člověka

- je souborem vnějších projevů, které jsou zpracováním a vyjádřením vnitřní situace člověka
- zahrnuje všechny činnosti, pohyby, úkony, jednání, reakce, řeč, výrazy člověka
- zpravidla neodpovídá přesně prožívání (př. přetvářka, pokrytectví, ironie)

I. expresivní chování - vyjadřuje skutečné smýšlení a pocity - bezprostřední výraz prožívání

II. adaptivní chování - účelně se přizpůsobující dané situaci - předstírání, zastírání, stylizace

Psychika (duševní život)

- tvoří dynamický celek, v jednotlivých složkách proměnlivý, relativně stabilní, celistvý a vyvíjející se.

- rozděluje se na složky, které však fungují komplexně a současně:

psychické procesy:

A **poznávací** - vytváření informací o vnějším a vnitřním prostředí ve vědomí člověka

B **emocionální** - citové

C **volní** - vůle, snaha k realizaci životního programu

psychické stavy - aktuální situace psychické činnosti (př. nálady)

III. psychické vlastnosti - relativně stálé kvality, které ovlivňují zejména jednání

Empatie - vcítění do prožitků druhého, umění vcítit se do druhého (do jeho pocitu, třeba jsem něco podobného zažil, tak vím, jak pomoci)

Mentalita - duševní založení, stav mysli, způsob myšlení, chápání

B) SYSTÉM PSYCHOLOGICKÝCH DISCIPLÍN

- tvoří základ pro ostatní psychologické disciplíny, má obecný, hlavně teoretický ráz

Základní psychologické disciplíny

1. **Obecná psychologie:** řeší otázky předmětu psychologie a na něj navazujících metod výzkumu. Zkoumá a vysvětluje podstatu psychiky a lidského vědomí, podává základní psychologické poznatky (př. J. Linhart).
2. **Psychologie osobnosti:** podává obraz celistvé jednoty individuálních psychologických, sociálních a biologických vlastností člověka jakožto výsledek jistého specifického formujícího vývoje. Popisuje a objasňuje podrobnosti a odlišnosti mezi jednotlivými lidmi (M. Nakoněčný).

III. Vývojová psychologie: zabývá se pojetím psychického vývoje od prenatálního vývoje až po stáří a jednotlivá vývojová období charakterizuje (změny v charakteru činností, myšlení, zaměřenosti, cítění). Fylogenetická vývojová psychologie zkoumá vývoj duševního života celého lidského rodu.

1. **Sociální psychologie:** studuje formy a mechanismy začleňování lidí do mezilidských vztahů, sociálních skupin a společenských institucí. Základními tématy jsou socializace individua, druhy interakcí a komunikací mezi lidmi, analýza sociálních skupin a pozice jejich členů. Tato disciplína stojí na pomezí sociologie a psychologie (S. Hermochová).
2. **Fyziologická psychologie (psychofyziologie):** popisuje biologicko-fyziologickou determinaci psychických jevů. Výzkum se soustřeďuje na mozkové procesy (F. Koukolík). Je hraničním oborem mezi psychologií a biologií. Její výsledky využívá především medicína.
3. **Psychopatologie:** popisuje a vysvětluje abnormality, chorobné jevy duševního života a snaží se odhalovat jejich neurologické, endokrinologické a společenské kořeny

VII. Dějiny psychologie: zkoumají vývoj oboru od starověku až po současnost

VIII. Psychologická metodologie: řeší problémy, které úzce souvisejí s pochopením metodologických přístupů nebo výzkumných projektů, teorií apod. a jejich užití v psychologii

IX. Psychologie dítěte

X. Edukativní psychologie

Speciální psychologické disciplíny

- zaměřují se na konkrétní obory lidské činnosti, mají širší teoretický ráz, ale řeší i dílčí specifické psychologické problémy

1. **Zoopsychologie**: studuje psychiku živočichů na různých stupních vývoje. Pokusná zvířata slouží zoopsychologům k modelovým výzkumům, jež z humánních důvodů nelze provádět s lidmi. Předkládá materiál pro srovnání lidské a zvířecí psychiky.
2. **Psycholingvistika**: orientuje se na vztah mezi myšlením a řečí, stojí na pomezí mezi psychologií, moderní jazykovědou a lingvistickou filozofií.

III. Diferenční (srovnávací) psychologie: zjišťuje a objasňuje interindividuální rozdíly mezi lidmi (vzhledem k pohlaví, stáří, profesi, příslušnosti k etniku či národu, dosažené úrovni civilizace) a rozdíly mezi objektivně změřitelnými psychologickými jevy.

1. **Farmakopsychologie**: studuje účinky různých toxických látek na psychiku člověka. Její závěry jsou využitelné v lékařství.
2. **Psychometrie**: vychází z psychofyziky, zabývá se měřením psychologických jevů, jejich trváním a dalšími vlastnostmi a vztahy (např. test měření zátěže).
3. **Hlubinná psychologie**

VII. Humanistická psychologie: T. H. Maslow, C. R. Rogers (skupinová terapie orientovaná na klienta)

VIII. Ekopsychologie: psychologie životního prostředí

Aplikované psychologické disciplíny

- zkoumají určitou konkrétní oblast lidské činnosti z psychologických hledisek a psychologické poznatky aplikují v praxi

1. **Pedagogická psychologie**: zabývá se problematikou účinného vyučování a učení a strategiemi poznávání žáka (pedagogicko-psychologická diagnostika). Hledá metody zpřístupňování učiva žákům, snaží se optimálně rozvíjet jeho osobnost, zabývá se problémem tvorby edukačního prostředí, snaží se o spolupůsobení při volbě budoucího povolání, přispívá k řešení otázek spojených s výchovou a formováním osobnosti v rodině, ve škole a v zájmových organizacích, atd.
2. **Klinická (lékařská) psychologie**: orientuje se na diagnostiku duševních potíží a chorob a na psychoterapeutickou péči o nemocné. Přitom vypracovává konkrétní postupy, které pomohou hendikepovaným osobám vyrovnat se se svým problémem a psychicky jej zvládnout. Zabývá se zásadami duševní hygieny, vytváří prevenci psychosomatických chorob (zpravidla vzniklých v důsledku dlouhodobého stresu – choroby srdce, cév, žaludeční vředy). Vede ke zdravému způsobu života a strategii tzv. aktivního zdraví (V. Vondráček, L. Míček, J. Cimický).

III. Psychologie práce: řeší problémy spjaté s výrobním procesem. Zabývá se vztahem člověk – stroj, vzájemnými vztahy lidí na pracovišti, harmonií vzájemných aktivit, řešením konfliktů, vytvářením systému řízení, tvorbou příznivého sociálního a citového klimatu. Poskytuje důležité informace o předpokladech uchazečů, hodnocení jejich výkonu.

1. **Poradenská psychologie**: je orientována do různých oblastí – volba povolání, řešení krizových situací, problémy při studiu, různé závislosti, týrání...(Capponi, Novák, Nešpor, Uzel, Plzák), např. manželská
2. **Soudní psychologie** (forezní)

Další aplikované obory: *psychologie dopravy, sportu, reklamy, penitenciární a postpenitenciární, inženýrská, vojenská, prodeje (barva, hudba, obsluha,...)*

C) METODY VÝZKUMU V PSYCHOLOGII

- metody slouží jednak ke sběru empirických dat, jednak k jejich vyhodnocování (měření,

posuzování, interpretování)

- **Pozorování** - metoda, kterou sledujeme člověka a jeho projevy bez záměrného zásahu psychologa a zaznamenáváme je. Pozorování dělíme na metodu:

extrospekce - pozorování vnějších projevů čl.v přirozených nebo upravených situacích (pozorování bez vědomí toho člověka)

introspekce - pozorování vlastních vnitřních psychických jevů (pozorování sama sebe, často subjektivní)

- **Experiment** - je vědecká metoda, ve které záměrně zasahujeme do podmínek a vlivů na zkoumanou osobu tak, aby všechny proměnné byly kontrolovány a ze změn se daly kvantitativně vyjádřit souvislosti. Při této metodě výzkumu využíváme dalších výzkumných metod a technik (dotazníky, rozhovor, analýza výsledků činnosti, analýza slovních projevů). Vytvoří se modelová situace a pozoruje se chování lidí v té situaci (určitým způsobem i reality show)
- **Explorační (zjišťující) metody** - jsou to zejména sociálně-psychologické výzkumné metody, které v psychologii slouží ke sběru dat, využívají různých technik (explorační rozhovory, dotazníky, testy)

sociometrie - slouží ke zjišťování a analýze vztahů mezi členy malých skupin, a to preferenčními volbami

obsahová analýza - zkoumá výskyt určitých témat v médiích i jinde, slouží k charakteristice určitých jevů a jejich hist. proměn (př. pornografie), může sloužit k identifikaci autora

sémantický diferenciál - slouží k měření významu určitých objektů a jeho srovnávání (dotazovaný je požádán, aby popsal něco/někoho pomocí několika připravených škál, jejichž póly tvoří protikladná slova, např. moudrý 1 2 3 4 5 hloupý)

- **Psychodiagnostické metody** - soubor metod postihujících úroveň vývoje člověka, vlastnosti jeho osobnosti, jeho aktuální stav,, přítomnost symptomů a syndromů, potenciální možnosti dalšího rozvoje (ke sběru dat se využívají např. výkonové testy, testy osobnosti, rozhovor, pozorování, analýza slovních projevů, rozbor výsledků činnosti apod.)

- **Řízený rozhovor** - u psychologů, zkoumání pacienta (neměl by to být výslech, ale v přátelském duchu)
- **Rozbor výtvarných projevů** - např. grafologie (písmo), malování při telefonování, projekční testy (bubliny komiksů k doplnění)

D) NĚKTERÉ HISTORICKÉ A SOUČASNÉ PŘÍSTUPY K POROZUMĚNÍ LIDSKÉ PSYCHICE

- v předvědecké fázi (od starověku do konce 19. století) tvořila dlouho psychologie neoddelitelnou součást filosofie. Byla chápána jako nauka (logos) o duši (psyché). Staří Řekové považovali duši za sílu oživující lidské tělo, za podstatu lidské bytosti.

- *PLATÓN* (427 - 347 př. N. l.)

- podle jeho teorie poznání tvoří tělo dočasné vězení duše, prostřednictvím rozpomínání (anamnéze) se může duše přiblížit své výchozí existenci ve světě idejí.

- *ARISTOTELES* (384 - 322 př. N. l.)

- v jeho pojetí duše zakládá bytostné určení lidské osobnosti (entelechie), dává životu smysl

- *AUGUSTIN* (354 - 430)

- jeden z předchůdců moderní hlubinné psychologie

- doporučuje nastoupení cesty obnovy sebe sama v čistotě své duše, avšak chápání duše jako éterické substance není uspokojující

- *RENÉ DESCARTES* (1590 - 1650)

- nastoluje téma zkoumání vědomých myšlenkových pochodů, zázrak

- *JOHN LOCKE* (1632 - 1704)

- navrhl metodu introspekce, která chce určit základní elementy vědomí, jejichž spojováním (asociací) vzniká duševní život. Vše, co se děje v mysli je odvozeno od počitků a vjemů. Později zdůrazňuje vliv prostředí, které formuje člověka, oproti tradici zdůrazňující individualitu osobnosti a její touhu po seberealizaci.

- vychází z koncepce Leibnize

- *W. LEIBNIZ* (1646 – 1716)

- autor koncepce, podle níž je člověk v sobě samém založeným bytím (monádou)

- jako samostatná exaktní věda se psychologie konstituuje v 19. století, v době rozmachu pozitivizmu.

- *WILHELM WUNDT* (1832 – 1913)

- položil základy experimentu

- přispěl k rozvoji psychologie založením první experimentální psychofyzikální laboratoř v roce 1879. Zde empiricky studoval vztah mezi drážděním organismu různými podněty a jejich reakcí. Se svými následovníky se snažil zachytit duševní pochody (např. průběh emocí) metodou vědecké introspekce. (navazuje na metody Pavlova, ale zkoumá na lidech)

Introspekční metodu jako příliš subjektivní kritizovali především američtí psychologové počátku 20. století – první velký problém moderní psychologie. Pod vlivem *pragmatismu* (věcnost, nezaujatost, , zaměřenost k efektnímu řešení problémů – filosofický směr amerického myšlení) se orientují spíše na chování člověka.

— **Behaviorismus**

- *B. WATSON* (1878 – 1958)

- přední představitel behaviorismu

V návaznosti na ruskou reflektologickou školu (I. P. Pavlov) studovali mechanismus podnětů a odpovědí na ně (S-R: Stimulus- Response). Podle jejich závěru organismus člověka, ale i zvířete jenom odpovídá jistým způsobem na jisté podněty. Úkolem psychologie je pak jen dávat organismu správné podněty.

Behavioristé přecenili roli výchovy a neuznávali dědičnost, tzn. vrozené psychické dispozice.

Chování považovali za sled naučených reakcí organismu, prožíváním se v podstatě nezajímali

Novobehavioristé – 2. polovina 20. století, velký přínos pro vývojovou a pedagogickou psychologii – Skinnerova teorie programového vyučování, výuka na počítačích, formulace moderních didaktických zásad.

– dalším kontroverzním tématem v psychologii je otázka, zda se psychologie jako věda může zabývat pouze vědomými pochody.

Psychoanalýza (= doslovně rozbor duše), vychází z názoru, že jakékoli lidské projevy v sobě složitě kombinují vědomé a nevědomé procesy.

- **SIGMUND FREUD** (1856 – 1939)

– při léčení neuróz pomocí psychoanalýzy zjistil vztah mezi minulou, do podvědomí vytěsněnou zkušeností a symbolickým významem současných klinických příznaků.

– podle něj jsou rozhodujícím faktorem psychického vývoje jedince pudy, zejména sexuální

– chování člověka je potřeba se seberealizovat

Hlubinná psychologie – navazuje na Freuda

– snaží se běžnými projevy našeho prožívání, usilování a jednání najít hlubší vrstvu působících činitelů, která tyto projevy ovlivňuje nebo dokonce ovládá.

- **G. JUNG** (1875 – 1971)

– Freudův žák, odmítal jeho preferenci pohlavního pudu

autor **analytické psychologie** – kolektivní podvědomí obsahuje koncentrovanou kolektivní

zkušenost lidstva ve formě archetypů (praobrazů).

- **ALFRED ADLER** (1870 - 1937)

- autor **individuální psychologie** - za podstatné považuje začlenění člověka do společnosti a ztotožnění se s ní. Nerealizací této snahy vzniká komplex méněcennosti, který je kompenzován touhou po moci.

Současná neopsychoanalýza - již nepodceňuje působení společenských faktorů, podle ní je člověk jako aktivní původce svých duševních konfliktů vznikajících za sporu jedince a prostředí schopen rozpory ve svém začleňování do společnosti vyřešit (E. Fromm).

Dnešní psychologie nazývá psychiku lidí, na rozdíl od psychiky zvířat vědomím.

Vědomí

- to, co člověk prožívá a uvědomování si tohoto prožívání
- = psychický život člověka
- je projevem duševního vývoje a duševního zdraví

Nevědomí (podvědomí)

- to, co si člověk neuvědomuje z vlastního duševního života. Patří sem momentálně neuvědomované, ale dříve prožité zážitky, zautomatizované činnosti, nevědomé tendence k určitému jednání (vědomosti, zkušenosti, na které právě nemyslíme, ale můžeme si je vybavit).

- od poloviny 50. let se v USA rozvíjí **humanistická psychologie**:

Obrací se proti tradičním psychologickým směrům jako je behaviorismus a psychoanalýza, které přistupují k řešení psychologických otázek mechanicky a chápou pod vlivem své metodologie lidskou psychiku zjednodušeně jako jednoznačně determinovanou - ať už výchovou (behaviorismus) nebo vrozenými pudy (psychoanalýza). Předmětem humanistické

psychologie je sobě vlastní (autentické) sebevyjádření člověka, nalezení jeho pravé identity (toho, kým skutečně je). Člověk totiž pod různými vnějšími tlaky okolí volí autostylizaci, odcizuje se tak své původní podstatě a potlačuje ji. Tento vývoj může vyústit i ve vážnou psychickou poruchu. Proto je zapotřebí zlidštvovat okolí člověka, aby každý jedinec měl možnost projevit svou identitu a naplnit přirozenou touhu po seberealizaci.

Vůdčími osobnostmi tohoto směru jsou v USA **A. H. Maslow** (1908 - 1970) a **C. R. Rogers** (1902 - 1987). V Evropě se prosadil:

- **E. FRANKL** (1905 - 1997)

- vůdčí osobnost humanistické psychologie v Evropě

- tvůrce **logoterapie**: podle ní má každý člověk propůjčit svému životu a vlastní existenci smysl, stává se tvůrcem a neustálým restaurátorem sebe sama

v české psychologii je reprezentantem humanistické psychologie J. Křivohlavý

Celostní psychologie (tzv. gestaltismus nebo tvarová teorie) - duševní pochody je třeba chápat jako přirozené celky, fungující v organických souvislostech, a ne jen jako sumu jednotlivých prvků a částí (elementová psychologie - hledání základních prvků). Tímto se řídí vnímání, myšlení, chování, volní usilování.

Kognitivní psychologie - navazuje na celostní, snaží se vytvářet vnitřní modely vnějšího světa kolem nás. Podle vytvořeného kognitivního (poznávacího modelu) se jedinec orientuje v různých životních situacích a je schopen jednat aktivně, cílevědomě, podle předem stanoveného plánu. Např. B.F. Anderson, U. Niesser. Zdůraznění na příjem, uchovávání a používání informací; ústřední témata: vnímání, myšlení, řeč, paměť zkoumané v přirozených podmínkách. Spíše otázky psychologie zvýraznila, než zodpověděla a přispěla k hlubšímu poznání kognitivních procesů.

Transpersonální psychologie - studuje mimořádné stavy vědomí, vyvolané meditací, mystickými praktikami, tělesnými cviky, autosugescí, hypnózou, užitím drog, atd. Rozpracovává

nové, netradiční pojetí člověka a světa. Představitelem je americký psycholog a psychiatr **S. Grof.**, + **Tart, Wilber**. Objevuje se hlavně ve východním náboženství. Studium duchovního života člověka. Vznik byl ovlivněn esoterickou psychologií (východní – taoismus, buddhismus, zenbuddh.). Např. jóga. Zkoumá rozšířené vědomí, mystické zkušenosti nad rámec empirické zkušenosti. V hnutí hippies užívali drogy a meditaci, aby získali rozšířené vědomí. Snahy hnutí New Age chtěli návrat k duchovnímu životu, ale zvrhlo se až k okultismu a překročení hranic každodenních zkušeností.

V dnešní společnosti probíhá antropocentrizace, člověk se stává dominantnějším a frekventovanějším tématem vědeckého bádání. Jejím důsledkem je zvětšování role psychologie i v praktickém životě

tzv. laická psychologie – každý se intuitivně snaží vžít do role druhého

tzv. narativní psychologie – pomocí uměleckého díla umělec demaskuje psychiku svých hrdinů

Psychologie vědecká – podává exaktní popis duševního života jedince, vychází z popisů jevů, které neobsahují předčasné závěry, hodnocení a vysvětlení. Poznatky a doporučení psychologických věd se používají běžně v praxi různých oborů lidské činnosti. Psychologie slouží k poznávání psychických vlastností lidí, pomáhá je formovat, snaží se organizovat vhodné životní a pracovní prostředí. Se znalostmi psychologie umíme zlepšovat své činnosti (učení, práce), optimalizovat způsob života, lépe se orientovat v mezilidských vztazích, humanizovat své životní prostředí. Psychologie je jednou z antropologických věd. V centru pozornosti tu stojí člověk.

+ Potřeby:

- biologické(vrozené): dýchání, potrava, bezpečí, spánek, sexuální život
- sociální: kulturní (vzdělání, divadlo) a psychické (láska, radost)

Srovnání Freud x Jung x Adler ; najít rozdíly